

Gustavsbergs gamla begravningsplats

Gustavsberg-Ingarö församling, Värmdö kontrakt, Stockholms stift

Gustavsberg 1:45>2, Kyrkogårdsvägen, Gustavsbergs socken, Värmdö kommun, Stockholms län, Uppland

Gustavsbergs gamla begravningsplats ingår även som en del av Gustavsbergs samhälle utgörande riksintresse för kultur- miljövärden och skyddas enligt 3 kapitlet miljöbalken.

TEXT: Lisa Sundström 2012
FOTO: Mattias Ek 2012

Omslagsbild: Gustavsbergs begravningsplats från ovan.
Foto: Leif Gustavsson

©Svenska kyrkan, Stockholms stift
Stockholm 2017
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Gustavsbergs gamla begravningsplats

Gustavsbergs gamla begravningsplats anlades som kolerakyrkogård år 1834. Begravningsplatsen är idag en ödekyrkogård då begravingarna här sedan länge upphört.

Gustavsbergs gamla begravningsplats ligger cirka en kilometer sydöst om Gustavsbergs samhälle och kyrka. Efter det att Gustavsbergs porslinsbruk startat sin verksamhet här år 1828 växte orten fram till ett noga planerat brukssamhälle. Socknen hörde då till Värmdö församling och då det var långt dit anställdes en brukspredikant vid porslinsbruket för dem anställa och deras familjer. Efter det att socknen, efter påtryckningar av brukets ägare brukspatron Wilhelm Odelberg, brutits ut ur Värmdö och bildat egen församling 1902 uppfördes under åren 1904–06 Gustavsbergs kyrka. Fram till 1923 var församlingen eget pastorat. Därefter införlivas Ingarö församling i pastoratet. Genom en sammanläggning av de båda församlingarna bildas 2010 Gustavsberg-Ingarö församling och pastorat.

Gustavsbergs gamla begravningsplats är i fornminnesregistret registrerad som övrig lämning och förvaltas av Svenska kyrkan i Gustavsberg-Ingarö församling.

HISTORIK

Gustavsbergs gamla begravningsplats anlades som kyrkogård i samband med en koleraepidemi som år 1834 drabbat Stockholm och även de anställda vid Gustavsbergs porslinsfabrik. Koleran var en smittsam sjukdom och särskilda kyrkogårdar för de drabbade anlades i utkanten av samhällena för smittoriskens skull.

Då det var långt till socknens kyrka på Värmdö fortsatte man att använda begravningsplatsen. Gustavsbergs gamla begravningsplats var i bruk fram till år 1856 då Gustavsberg åter drabbades av en epidemi. Begravningsplatsen blev den för liten varför ytterligare en begravningsplats, Gustavsbergs nya begravningsplats, anlades strax söder om den gamla.

År 1911 hägnades begravningsplatsen av en naturstensmur och en lite kulle med en minnessten anlades på platsen.

BESKRIVNING

Omgivning

Gustavsbergs gamla begravningsplats ligger intill Kyrkogårdsvägen i bostadsområdet Hästhagen och gränsar i söder mot ett skogsområde. I dess närhet ligger förskolan Lär, tidigare Hästhagsskolan. I Kyrkogårdsvägens avslutning ligger Gustavsbergs nya begravningsplats.

Omgärdning och ingång

Begravningsplatsen är till formen rund, omkrings 50 meter i diameter, och omgärdas sedan år 1911 av en meterhög kallmurad naturstensmur. Muren har till en del ersatts med ett järnstaket smyckat med järnkors. Ingången är försedd med en järngrind med ett kors i dess mitt.

Gustavsbergs gamla begravningsplats anlades i samband med en koleraepidemi 1834.

Vegetation

Begravningsplatsen saknar gångar och kvarter och har närmast en ängsliknande karaktär med olika lövträd, främst högväxta ekar, men även ett äppelträd, björk, rönn, hagtorn, en gran och tall.

Gravplatser och gravvårdar

På begravningsplatsen finns endast tre gravvårdar kvar. Flera har sannolikt förvunnit under åren. En gravvård, som saknar inskription, är rest över porslinsfabrikens grundare och delägare Per Engman och var begravningsplatsen första begravning. Den anonyma stenen kan vara en följd av han förlorade sitt sparkapital när fabriken gick med förlust och hans änka saknade tillgångar när han gick bort. Begravningsplatsens största gravvård är en röd kalksten med vinkelbrutet överstycke. Den restes över en engelsk sjöman som år 1849 drunknade i Farstaviken. Gravvårdens inskription lyder *"Sacred to the memory of John Leigh who was born on the 25th of august 1822 in the island of Jersey and was drowned at Gustafsberg on the 10th of june 1849"*. På stenen finns

också en vers ur diktverket "Elegy Written in a Country Churchyard" skriven år 1751 av den engelska författaren Thomas Gray (1716–1771). "*Here rests his head upon the lap of earth a youth to fortune and to fame unknown fair science frownd not on his humble birth and melancholy marked him for his own.*" (Här vilar, utan titel, utan namn, en yngling. Lycka smakade han ej, men fager Bildning tog honom i famn; Svärmors son, det kallade han sig. Tolkning av P O Valdén.

Enligt sägnen var John Leigh styrman på sin sista resa och skulle därefter blivit kapten på ett eget fartyg. Omkring 1840-talet hade fabriken i Gustavsberg gått över till engelska metoder och porslinsarbetare värvades från England. Lera till tillverkningen importerades från Cornwall varför man antar att John Leigh var styrman på ett av fartygen som fraktade lera till Gustavsberg. När båten sommaren 1849 låg vid Gustavsbergs kaj ska ha dykt han ner i

viken och drunknat. Vem som reste stenen är okänt men till historien hör att graven varje år ska ha besökts av en rikvinna från England.

Övriga byggnader och anläggningar

Liksom många andra kolerakyrkogårdar har även Gustavsbergs gamla begravningsplats försetts med en minnessten. Den restes år 1911 på en nygjord kulle som sägs vara inspirerad av förhistoriska gravhögar, så kallade ättehögar. Stenen har texten "*Till minne af släkten som varit 1834–1856*".

Konstnärlig utsmyckning

På en berghäll har i sen tid placerats en kvarnsten som använts vid malning av porslin vid Gustavsbergs porslinsfabrik.

Gustavsbergs gamla begravningsplats anlagd som kolerakyrkogård år 1834. Begravningsplatsen bevarar enbart tre gravvårdar

En enkel gravvård utan inskription rest över Gustavsbergs porslinsfabriks grundare och delägare Per Engman.

År 1911 restes en mur och minnessten på en liten kulle i nationalromantisk anda. Minnesstenen är försedd med inskriptionen "Till minne af släkten som varit 1834–1856".

Kulturhistorisk karakterisering

Med sin historia som kolerakyrkogård berättar Gustavsbergs gamla begravningsplats om epidemier och människors levnadsförhållande i äldre tid och har ett samhällshistoriskt intresse. Begravningsplatsens historia är starkt förknippad med händelser och personer i Gustavsbergs brukssamhälle och har därmed ett stort lokalhistoriskt värde.

Begravningsplatsen har karaktär av ödekyrkogård genom det från samhället avskilda läget, den ängsliknande karaktären och de få bevarade gravvårdarna. Den omgivande naturstensmuren och minnesstenen är starkt bidragande till begravningsplatsens karaktär.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

- Den öppna ängsliknande karaktären och de stora ekarna.
- Minnesstenen och den på 1910-talet anlagda kullen.
- Den omgivande stenmuren uppförd 1911.
- De tre gravvårdarna från 1800-talet.

KÄLLOR

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

SLM Stockholms läns museum

FMIS Fornminnesregistret

Nilsson Christina, *Kyrkguiden, Vägledning till kyrkorna i Stockholms stift*, Stockholm 2001

Sundström, Lisa, Gustavsbergs kyrka. I: *Låt kyrkorna berätta. Kulturhistoriskt skyddade kyrkor i Stockholms stift*. Stockholms stift, Stockholm 2008

Sven Brandel, Erik O. Johansson och Johnny Roosval m.fl., *Sveriges kyrkor, vol. 62, Värmdö Skeppslag*, Stockholm 1949

Wahrenberg B. (Red.), *Gud i Gustavsberg 100 år, Gustavsbergs församling 1902–2002*, Oskarshamn 2002

Kronologi

1834 Begravningsplatsen anläggs (Wahrenberg 2002)

1856 Den sista begravningen sker (Wahrenberg 2002)

1911 Kyrkogårdsmur och minnessten reses (Wahrenberg 2002)